

KAFDAĞI

Cilt5, Sayı:1, Haziran 2020, 121-138

Gönderim Tarihi: 18.05.2020

Kabul Tarihi:02.06.2020

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PERSPEKTİFİNDEN KÜLTÜREL MİRAS TURİZMİNİN SARDES ANTİK KENTİ ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of Cultural Heritage Tourism from the Sustainable Tourism Perspective in the Sardes Ancient City

Ferdi AKBAS

Dr. Öğr. Üyesi., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Kadirli Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Coğrafya Bölümü, Kadirli / Osmaniye
ferdi.akbas45@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1899-1458

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Turizm gelişme gösterdiği yerleşim birimlerine sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faydalar sunan çok katmanlı bir süreçtir. En bilinen turizm türlerinden biri olan kitle turizminin doğal ve beşeri turizm kaynakları üzerinde oluşturmuş olduğu negatif etki turizm olgusunda birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. Söz konusu değişiklikler çevre sorunları konusunda duyarlı ve doğal kaynakların tükenmemesi için mücadele eden turist kitlelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Doğa konusunda ortaya çıkan bu farkındalık bir yandan turizm türlerinin sürdürülebilir bir temele dayanmasını adete zorunlu hale getirirken diğer yandan da sürdürülebilir altyapıdaki turizm çeşitlerinin tercih edilmesini sağlamıştır. 1970'li yıllardan itibaren dünya genelinde yaygınlaşmaya başlayan sürdürülebilirlik akımının turizm faaliyetlerini de içine alması ile yeni bir turizm anlayışı ve algısı ortaya çıkmıştır. Bilinen deniz-kum-güneş üçlemesinden meydana gelen turizm türlerinin yanında alternatif turizm faaliyetleri ile birlikte turizm kapsamında değerlendirilen maddi ve manevi kaynakları koruma ve gelecek nesillere aktarma konusundaki çalışmalar hız kazanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın esas amacı, kültürel mirasın sürdürülebilirliği kapsamında, tarihin en eski yerleşim birimlerinden biri olan Sardes Antik Kenti'nin bölgeye olan katkılarını SWOT analizi yöntemiyle tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Kültürel Miras, Sardes Antik Kenti, Swot Analizi

Abstract

Tourism is a multi-layered process that offers socio-economic and socio-cultural benefits to the residential areas where it has developed. The negative impact that mass tourism, one of the most known tourism types, has on natural and human tourism resources has caused some changes in tourism phenomenon. These changes have led to the emergence of tourist masses who are sensitive to environmental problems and struggle not to consume natural resources. This awareness of nature has made it mandatory for the types of tourism to be based on a sustainable basis, on the one hand, and on the other hand, it has

enabled the choice of tourism types in sustainable infrastructure. With the sustainability trend, which has become widespread around the world since the 1970s, a new understanding of tourism and perception has emerged. In addition to the tourism types that consist of the known sea-sand-sun trilogy, efforts to protect the material and moral resources evaluated within the scope of tourism and transfer them to future generations have gained momentum along with alternative tourism activities. In this context, the main purpose of the research is to determine the contributions of Sardes Ancient City, one of the oldest settlements in the history, to the region within the scope of the sustainability of the cultural heritage by SWOT analysis method.

Keywords: Cultural Tourism, Sustainable Tourism, Cultural Heritage, Sardes Ancient City, Swot Analysis.

Giriş

Turizm sözcüğü Fransızca kökenlidir ve bilinen en temel anlamıyla zevk için gerçekleştirilen seyahatler anlamına gelmektedir (Doğanay-Zaman, 2013, s. 1). Turizm olgusunun meydana gelebilmesi için gerçekleştirilen seyahatlerin daimi ikametgahların dışında yapılması, konaklamanın geçici olması ve ihtiyaç duyulan hizmetlerin önemli bir bölümünün konaklama tesisinden ya da konaklamanın yapıldığı yerlerden karşılanması gerekmektedir (Özgüç, 2007, s. 13). Bunun yanında bireyleri ya da toplulukları turizm faaliyetlerine yönelten gereksinimlerin neler olduğunun bilinmesi turizme bir yön tayin edilmesi için gereklidir. İlgili soruya verilen cevaplar günümüze kadar turizm konusunda gerçekleştirilen birçok çalışmada yer almış olup genel mahiyetiyle insanları turizme yönelmelerinin altında fiziki, toplumsal, zihinsel, entelektüel ve konumsal ihtiyaçların yattığı tespit edilmiştir (Özgüç, 2007, s. 36-37; Kayserili, 2016, s. 266).

20. yüzyılın sonlarına doğru turizm süreçlerinde meydana gelişmeler neticesinde sürdürülebilir temele dayanan turizm türleri turistlerin tercih listelerinin ilk sıralarında yer almaya başlamıştır (Karapınar ve Barakazı, 2017, s. 6; Harkin, 1995, s. 650-670). Kitle turizminin neden olduğu çevre sorunları özellikle son yıllarda daha da çok göze çarpmaya başlamıştır. Dünya gündemini yeterince meşgul eden sorunlar, alternatif turizm adı altında sürdürülebilir ilkelere dayanan turizm türlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bilhassa son zamanlarda çevre sorunlarının önlenmesine yönelik aranan çözüm arayışları neticesinde ortaya çıkan alternatif turizm faaliyetleri, gelişme gösterdiği coğrafi yerleşim birimlerine sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda birçok katkı sunmaktadır. Alternatif turizmin değeri yalnızca sağlamış olduğu iktisadi katkılarla anlaşılmamaktadır. Kitle turizmi karşısında doğa dostu turizm türü olarak beliren alternatif turizm çeşitleri, sosyolojik anlamda kültürler arasında sıkı ve güçlü bir bağ kurmakta, turizm olgusunun klasikleşen deneyimden ibaret olmadığı bütün ziyaretçilere belirgin bir şekilde izah etmektedir. Denize kıyısı bulunmayan ve ekonomik anlamda belirli bir gelişme potansiyeli yakalayamayan

yerleşim birimlerinin avantajlı yörelerle rekabet edebilmesinin önünü açan alternatif turizm faaliyetleri, birey veya toplumların yaşam standartlarının yükselmesini ve kırdan kente olan nüfus hareketlerinin azalmasını sağlamaktadır (Karapınar ve Barakazı, 2017, s. 6; Prince, 2016, s. 1-3; Kalamarova vd. 2015, s. 914-919).

Alternatif turizmin alt dallarından birini de kültürel miras turizmi oluşturmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra dünya genelinde hız kazanan turizm faaliyetleri içerisinde kültürel miras turizmi ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle ekonomik bakımdan iyi durumda olan birey ya da topluluklar tarafından tercih edilen söz konusu turizm faaliyeti günümüzdeki iletişim ağları ve teknolojik gelişmeler sayesinde yayılma hızını arttırmış ve güçlü bir yapıya sahip olmaya başlamıştır (Kayserili, 2016, s. 265). Kültür toplumların inanışlarını, yaşam şekillerini, gelenek ve görenekleri ifade eden ve nesilden nesile aktarılan canlı bir kavramdır. Toplumların geçmişten getirdiği yazılı ve sözlü birikimlerini yansıtan kültür, kültürel miras turizminin gelişmesinde şüphesiz en temel ve en etkin araçlardan biridir (Pekerşen- Güneş-Selçuk, 2019, s. 352; Aktan-Tutar, 2007, s. 1-6; Ay-Fidan, 2013, s. 1135-1145). Miras kavramı doğal ve beşeri süreçlerin eseri olarak ortaya çıkmış bütün maddi ve manevi değerleri kapsamaktadır. Oldukça geniş bir yelpazeye sahip olan miras kavramı geçmişin izlerini taşıyan kültürel varlıkları da içine almaktadır. Ören yerleri, tarihi köprüler, hanlar, hamamlar, yazılı ve sözlü eserler, gelenek ve görenekler gibi birçok eser miras kavramına konu olan değerler olup söz konusu eserlerin tümü ortaya çıktığı toplumun adeta biyografisini yansıtmaktadır. Kültürel değerlerin turizm kapsamına alınması son yıllarda yeni keşfedilen alternatif turizm dallarından olan kültürel miras turizmi sayesinde olmuştur. Bu turizm dalı bir toplumun tarihsel hafızası özelliğini taşıyan unsurların keşfedilmesi, bakım, onarım gibi aslına uygun olmak koşulu ile restorasyon çalışmalarının yapılmasını, ait oldukları medeniyetlerin ve oluşum ya da yapılış zamanlarına dair tanıtıcı bilgilerinin gün yüzüne çıkarılmasını sağlamıştır. Bir toplumu geçmişe ait değerleriyle tanıştıran, mevcuttakilerin ise korunarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan kültürel miras turizmi, sürdürülebilir bir altyapıya sahiptir ve bu durumu kabul etmeyen bütün süreçlere kapalıdır. Kültürel mirası oluşturan maddi ve manevi öğelere hak ettikleri değerin verilmesini sağlayan kültürel miras turizmi, bunu yaparken gelişme gösterdiği yerleşim birimlerini sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda geliştirmektedir. Geçmişin maddi ve manevi değerlerini günümüze, günümüzdekileri ise gelecek nesillere aktaran ve bunu yaparken de sürdürülebilir bir anlayış benimseyen kültürel miras turizmi, mevcuttaki kültürel unsurların korunmasını amaç edinmektedir.

Kültürel Miras Turizmi

Miras terimi, tabir yerindeyse bir toplumun kimlik yapısını meydana getiren temel faktörlerden birini ifade ederken kültürel miras kavramı ise oldukça eski bir tarihi geçmişe sahip olan, gelişim süreçleri itibarıyla birikimli olarak ilerleyen ve her toplumun üzerine bir ya da birden çok alanda katkı (lar) sunduğu maddi ve manevi unsurlardan meydana gelmektedir (Ünsal-Purhan, 2012, s. 30-45; Blake, 2000, s. 63-81; Nuryanti, 1996, s. 249-260). Geçmişten günümüze aktarılan değerler bütünü temsil eden “miras” terimi uluslararası yazında ilk olarak 1964 yılında gerçekleştirilen “tarihi yapıların korunması ve restorasyonunu” uluslararası çerçevede belirleyen bir antlaşma olan ‘Venedik Tüzüğü’ ile ele alınmıştır. Tüzük içerisinde insani değerlerin bütünlüğünden ve eski anıtsal somut varlıkların ortak miras unsuru değeri taşıdığından bahsedilmektedir (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Kültürel miras terimi ise 1972 tarihinde imzalanan ‘Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme’ ile uluslararası düzeyde bir anlam kazanmıştır. Bu sözleşme ile bir bölgenin sahip olduğu kültürel ve doğal miras değerlerinin korunması ve sürdürülebilir olması sözleşmeyi imzalayan ilgili devletlerin önemli görevleri arasında gösterilmiştir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’ne (UNESCO) göre bu sözleşme ile tarihi, sanatsal ve bilimsel açıdan değere sahip olan anıtlar, sitler ve yapılar kültürel miras kapsamında değerlendirilirken bu somut öğeler yine aynı sözleşme kapsamında “taşınmaz kültür ve tabiat öğeleri” ve “taşınır somut kültürel miras” olarak ikiye ayrılmıştır (Pekerşen-Güneş-Seçuk, 2019, s. 352-353).

İletişim ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler tarihe ve tarihi değerlere verilen önemin artmasını sağlamıştır. Söz konusu gelişmeler bireylerin ve toplulukların gereksinim kavramına ilişkin algı ve tutumlarının değişmesine de yol açmıştır (Claveria vd. 2015, s. 116-120; Lee-Bai, 2016, s. 161-169). Bu durum turizm faaliyetlerinin daha çok gündeme gelmesini, daha çok araştırılmasını ve turizm konusunda yeni arayışlara girilmesini sağlayarak mevcut ve klasikleşen turizm süreçlerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bireysel ve toplumsal ölçekte yeni turizm türlerine olan ilginin artması ile alternatif turizm türleri detaylı bir şekilde araştırılmaya başlanmış, uzun yıllardır turizm tercih listelerinin ilk sıralarını dolduran kitle turizmi ile alternatif turizm faaliyetleri ziyaretçiler tarafından kıyaslanmaya başlanmıştır. Doğru ve gereksinim duyulan, gerçekleştirildiği anda ve sonrasında ziyaretçileri doyum noktasına ulaştıracak olan turizm faaliyetlerinin neler olduğunun tespit edilmesi noktasında birtakım etkenler başat rol oynamaktadır (Doğaner, 2013, s. 1-12). Bunlardan bazılarını, bireyin özgeçmiş, turizme ve özellikle de tarihi ve kültürel miras değerlerine

olan ilgisi, turizm faaliyetlerinden istek ve beklentileri ile bunları gerçekleştirebilme imkanı, deneyimlenen turizm faaliyetleri konusunda elde edileceği düşünülen / hissedilen haz ya da doyum, çevre ya da daha bilinen adıyla doğaya olan ilgi, sürdürülebilirlik kavramı konusundaki ilgi ve bilgi düzeyi şeklinde sıralamak mümkündür.

Kültürel miras turizmi, arkeolojik eserler, tarihi yapılar, gelenek-görenekler, yaşam şekilleri ve bunlar neticesinde ortaya çıkan maddi ve manevi eserler gibi birçok unsurdan bir araya gelmektedir (Karapınar ve Barakazi, 2017, s. 10). Kültürel miras turizminin ne olduğu ve içinde hangi kavramları barındırdığı konusunda günümüze gelinceye kadar birçok tanımlama yapılmıştır. Söz konusu tanımlar odak noktasını toplumların geçmiş yaşamlarını oluşturan değerler olarak belirlemişlerdir. Bu duruma göre kültürel miras turizmi, toplumların birikimli olarak kendilerinden öncekilerinden devralmış oldukları sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değerlerdir. Bu değerler yöreden yöreye değişiklik arz etmektedir. Çünkü kültür tekdüze ve basmakalıp bir yapıya sahip olmadığı için kültürün etkisiyle meydana gelen unsurlar da tektip ve her toplumda geçerli olabilecek özelliğe sahip değildirler. Bu durumun altında da toplumların yaşamış oldukları coğrafi ortam ile bu ortamın sahip olduğu iklim, bitki örtüsü, jeolojik ve jeomorfolojik yapı, toplumların maruz kaldığı doğal ve beşeri afetler, göçler (zorunlu ya da isteğe bağlı) gibi faktörler yatmaktadır. Özetle her toplumun kültürü ve bu kültür neticesinde ortaya çıkan değerler (maddi ve manevi) yaşanan coğrafyayı yansıtmaktadır. Kültür sosyolojik olduğu kadar coğrafi bir kimliğe de sahiptir. Yani coğrafya kültürü ve kültürel miras unsurlarını doğrudan etkileyebilme özelliğine sahiptir.

Kültürel miras turizmi özellikle son yıllarda kitle turizmi dışındaki turizm türlerine ilgi duyan ve turizmden farklı istek ve beklentileri olan birey ya da toplulukların çabalarıyla ortaya çıkmıştır. Gelişme gösterdiği coğrafi yerleşim birimlerini ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel anlamda etkileyebilme özelliğine sahip olan kültürel miras turizmi toplumlar arasında sıkı ve güçlü temellere dayanan ilişkilerin kurulmasına da yardımcı olmaktadır. Gelişme gösterdiği yerleşmelerde yeni iş sahalarının ortaya çıkmasını sağlayarak istihdam artışına pozitif katkı sunan kültürel miras turizmi kırsal yerleşmelerden kentlere olan nüfus hareketlerini de azaltmaktadır. Aynı zamanda keşfedilmemiş maddi ve manevi kültürel değerlerin gün yüzüne çıkmasını, bakım, onarım gibi çalışmalara ihtiyaç duyanların tespit edilerek orijinal şekli almasını ve mevcuttaki kültür unsurlarının sürdürülebilir perspektifle korunmasını sağlamaktadır. Farklı kültürlere, yaşam tarzlarına, inanışlara, giyimlere, memleketlere sahip olan birey ya da toplumların aynı coğrafi birim üzerinde aynı amaçla belli bir

süreliğine bulunmalarını sağlayan kültürel miras turizmi, yok olan ya da kaybolmaya yüz tutmuş sanat, zanaat gibi faaliyet kollarının yeniden canlanmasına vesile olmaktadır. Hem ziyaretçilerin hem de ev sahibi konumundaki toplumların farklı kültürel değerleri tanımaları, benimsemeleri ve gelecek nesillere aktarmalarının önünü açana kültürel miras turizmi, kültürel değerlerin zarar görmesini ya da kaybolmalarını önlemektedir.

Tarih boyunca kültürel miras ile insan arasında sıkı ve güçlü bir ilişki olduğu ileri sürülmüştür. İnsanların dini inanışlarının, yaşadıkları yerlerin iklim, bitki örtüsü, jeolojik ve jeomorfolojik birimlerin yaşam şekilleri üzerinde etkili olduğu ve bugün bilinen örf ve adetlerin yine bu süreçler neticesinde ortaya çıktığı ve şekillendiği, kültürel mirası konu alan birçok çalışmanın odak noktasını teşkil etmiştir. Tarih boyunca meydana gelen savaşlar göçler, kıtlıklar, açlıklar, deprem, volkanizma gibi doğal afetler kültürün ve kültürel değerlerin kesintisiz bir şekilde günümüze kadar ulaşmalarını belli ölçüde engellemiştir. Söz konusu süreçlerin sonunda birçok insan yer değiştirmek zorunda kalmış ve gittikleri yerde kendi kültürlerini yaşama imkanı ile karşılaşmamışlardır. Bu durum yeni kültürlerin ve kültürel objelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Kültürel mirasın sürdürülebilirlik ilkesi dahilinde koruma altına alınmasına yönelik çalışmalar 21. yüzyılda başlamıştır. Ekonomik bakımdan gelişmiş ülkeler sınıflamasına dahil olanlar, kültürel miras değerlerinin korunması yönündeki çalışmalara büyük bütçeler ayırmış ve kapsamlı koruma projelerinin geliştirilmesini sağlamışlardır. Bu konudaki bütün mücadeleler, ülkelerin sahip oldukları kültürel değerlerin her şeyiyle ortaya çıkarılması, yok olmaması ve gelecek nesillere aktarılması için verilmiştir. *“Bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal varlıkları dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak amacıyla UNESCO’nun 17 Ekim – 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris’te toplanan 17. Genel Konferansı kapsamında, 16 Kasım 1972 tarihinde “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” kabul edilmiştir. 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla katılmamız uygun bulunan bu Sözleşme, 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır. Uluslararası önem taşıyan ve bu nedenle takdire ve korunmaya değer doğal oluşumlara, anıtlara ve sitlere “Dünya Mirası” statüsü tanınmaktadır. Sözleşmeyi kabul eden üye devletlerin UNESCO’ya başvurusuyla başlayan ve Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma*

Birliği (IUCN) uzmanlarının başvuruları değerlendirmesi sonunda tamamlanan bir işlem dizisinden sonra aday varlıklar Dünya Miras Komitesinin kararı doğrultusunda bu statüyü kazanmaktadır. 2019 yılı itibarıyla Dünya genelinde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 1121 kültürel ve doğal varlık bulunmakta olup bunların 869 tanesi kültürel, 213 tanesi doğal, 39 tanesi ise karma (kültürel/doğal) varlıktır. Her yıl gerçekleşen Dünya Miras Komitesi toplantıları ile bu sayı artmaktadır. Ülkemizin, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında yürüttüğü çalışmalar neticesinde bugüne kadar UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 18 adet varlığımızın alınması sağlanmıştır. Bu varlıklardan; İstanbul [1985], Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) [1985], Hattuşa (Boğazköy) - Hitit Başkenti (Çorum) [1986], Nemrut Dağı (Adıyaman - Kahta) [1987], Xanthos-Letoon (Antalya - Muğla) [1988], Safranbolu Şehri (Karabük) [1994], Troya Antik Kenti (Çanakkale) [1998], Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) [2011], Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya) [2012], Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) [2014], Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) [2014], Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri [2015], Efes (İzmir) [2015], Ani Arkeolojik Alanı (Kars) [2016], Afrodisias (Aydın) [2017], Göbeklitepe Arkeolojik Alanı (Şanlıurfa) [2018], kültürel olarak; Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) [1985], Pamukkale-Hierapolis (Denizli) [1988], hem kültürel, hem doğal miras olarak listeye alınmıştır” (<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html>, Erişim Tarihi: 16.05.2020).

Sürdürülebilir Turizm

Uzun yıllar turizm denildiğinde insanların aklına ilk olarak genel itibarıyla kitle turizmi gelmiştir. Bu algının değişmesi zaman almış ve bu süreçte birtakım faktörler etkili olmuştur (Ersoy, Tehci ve Ersoy, 2018: 649-656). Bunlardan bazılarını boş zaman ve turizm kavramlarına yüklenen anlamların değişmeye başlaması, bireylerin yeni ve farklı turizm türlerine ilgi duyması başlamaları, deniz-kum-güneş üçlemesinden meydana gelen turizm türünün dışına çıkmak isteyenlerin arayışları, gelir düzeyinde meydana gelen artışlar, iletişim ve teknolojinin sunduğu imkanların gelişmeye başlaması, turizm faaliyetlerine katılan birey ya da toplulukların istek ve beklentilerinin değişmesi, ziyaretçilerin farklı turizm türlerini deneyimlemek istemeleri şeklinde sıralamak mümkündür. Bu süreçte kültürel miras turizmi de alternatif turizm türleri içindeki yerini almış ve yerel yönetimler ile yerel halkın destekleriyle günümüzdeki konumuna ulaşmıştır. Yereldeki yönetim mercileri, yönetim sınırları dahilindeki kültürel miras unsurlarının turizm kapsamında değerlendirilmesi için yoğun

çaba sarf etmişlerdir. Yapılan çalışmalar neticesinde kaybolan, kaybolmaya ya da unutulmaya yüz tutan maddî ve manevî kültürel değerler ile mevcuttakilerin korunması ve kültürel miras turizmi adı altında yöreye gelen yerli ve yabancı ziyaretçilere sunulmaları için gerekli olan temaların belirlenmesini sağlamıştır.

Turizm sektörünü oluşturan kaynaklar yeterli düzeyde korunamadığı veya geliştirilemediği takdirde diğer destinasyonlarla rekabet edebilmesi ve yerini koruyabilmesi olanaksızlaşmaktadır. Çünkü artan tüketim eğilimleri beraberinde çevresel problemler yaratmaktadır. Zira, dünya kaynakları sınırlıdır. Bu kaynakların bilinçli ve kontrollü kullanımı gelecek nesillerinde faydalanması açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik, kitle turizminin yaratacağı olumsuz etkileri azaltmak için çevreye karşı daha fazla sorumluluk üstlenmekte ve bunun içinde bir takım prensiplerle entegre olmaktadır (Karapınar - Barakızı, 2017, s. 7).

Sürdürülebilirlik terimi sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmanın koruma anlayışıyla gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkması ve turistlerin de turizm destinasyonu seçerken sürdürülebilir ilkeler benimseyen tesis ya da işletmeleri tercih etmeleri söz konusu kavramın yaygınlık kazanmasını sağlamıştır. Turizm konusunda hizmet veren tesis ya da işletmelerin sürdürülebilir bir anlayışla hareket etmelerinde turistlerin tercihleri etkili olmuştur. İlk zamanlarda gönüllülük esasına göre benimsenen sürdürülebilirlik anlayışı zaman içerisinde turizm işletmelerinin büyük bir bölümü tarafından kabullenilmiştir. Sürdürülebilirlik konusunda günümüze gelinceye kadar yapılan bütün çalışmalar doğa koruma ya da çevrenin korunarak yönetimi noktasında dikkat çekmişlerdir. Bu kapsamda doğanın ve doğal olanın korunması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda turizm tesis ve işletmeleri tarafından atılan en doğru adımlar, sürdürülebilir çevre yönetimi başlığı altında hazırlanan ve uygulanan doğa koruma plan ve projelerine doğrudan uyum, ekolojik turizm türlerinin keşfedilmesi ve ziyaretçilere tanıtılması, tesis ya da işletme bünyesinde doğal ürünlerin tercih edilmesi ve çevre yönetim uygulamalarının başarı düzeylerinin ölçülmesine olanak sağlayan sistemlerin uygulamaya konulması ve doğa koruma ve sürdürülebilir çevre kanunlarına ve yasal düzenlemelerini harfiyen uygulamaktır.

Turizmin gelişme gösterdiği yerleşim birimleri üzerindeki en önemli ve en değerli görülen etkisi ekonomik boyuta sahip olanlardır. Turizmden kazanç sağlayanların da en temel istek ve beklentileri elde ettikleri kazancın devamlı bir niteliğe sahip olmasıdır. Sürdürülebilir temele dayanan turizm türleri, ortaya çıktıkları günden bu yana en fazla desteği son yıllarda

görmüştür. Özellikle kitle turizminin ortaya çıkardığı çevre sorunları insanları ve dolayısıyla da turizm işletmelerini sürdürülebilir turizm türlerine yönlendirmiştir. Sürdürülebilir turizm konusunda söz konusu gelişmeler uluslararası arenada birçok ülke tarafından olumlu olarak karşılanmış, bu turizm türünün devam etmesi için birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Gerekli olan bütün yasal düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen halen sürdürülebilir turizmin uygulanması konusunda bazı sorunlarla karşılaşmakta ve bu nedenle ilgili turizm türü şiddetli eleştirilere maruz bırakılmaktadır.

Turizm olgusu genel bir şemsiye altında birbirini tamamlayan faaliyetler bütünüdür. Nitekim de uzun yıllar bu durum kabul görmüş ve turizm planlamaları bu mahiyette şekillenmiştir. Ancak özellikle son yıllarda meydana gelen birtakım gelişmeler turizm olgusunun alt başlıklarının daima ve her ortamda birbirini tamamlayıcı bir niteliğe sahip olmadığını göstermiştir. Sürdürülebilir turizm faaliyetlerinden önce hem ulusal hem de uluslararası çapta kabul gören ve bütün turizm faaliyetlerini domine eden, çevre ve turistler üzerinde etkili olan tek turizm faaliyeti kitle turizmi faaliyetleridir. Ancak değişen ve gelişen dünyada kitle turizminin bu hakimiyetini sarsacak olayların meydana gelmesi yeni turizm faaliyetlerinin ortaya çıkış sürecini hızlandırmıştır. Yeni turizm faaliyetlerinin ortaya çıkması ve kısa sayılabilecek bir zaman diliminde hızlı bir şekilde gelişme göstermesi turizm türlerinin hepsinin aynı anlamı taşımadığını ve aynı doğrultuda hareket etmediklerini göstermiştir. Bu duruma kitle turizmi ve sürdürülebilir turizm örnek olarak gösterilebilir. İlgili süreçle birlikte kitle turizmi ile sürdürülebilir turizmin birbiriyle ortak paydada birleşemedikleri ve dolayısıyla birbirine zıt iki farklı kavram olduğu, bu iki kavramı konu alan çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır. Kitle turizmi sonucunda ortaya çıkan çevresel sorunlara reaksiyon olarak doğan sürdürülebilir turizm odak noktasını doğanın ve doğal olan her şeyin korunması olarak belirlemiştir. Sürdürülebilirlik, çevreyi korumaya yönelik mevcut kaynakları (kültürel, sosyal ve ekonomik çevre vb.) geliştirmeyi ve korumayı amaçladığı için gelecek nesillerinde bu kaynakları kullanabilmesini sağlayacak tedbirler alınmasını sağlamaktadır. Çevresel açıdan sürdürülebilirlik, doğal alanlarda bulunmaktan zevk alma ve ona değer verme (geçmişe ve geleceğe eşlik eden kültürel özellikler), onu korumaya teşvik etme, düşük ziyaretçi etkisi, ve yerel halkın aktif bir şekilde sosyo-ekonomik katılımının sağlayacağı fayda ile sağlanmaktadır. Sürdürülebilir turizm, doğanın korunmasına karşı verilmiş bir taahhüt ve yerel halk ile bütünleşmiş bir sosyal sorumluluk anlayışını benimsemektedir. Sorumlu turizm, yumuşak turizm, asgari etkili turizm, alternatif turizm olarak da adlandırılan sürdürülebilir turizm,

gelecekteki fırsatları koruyup geliştirmeyi gözeterek, bugünkü turistlerin ve ev sahipliği yapan bölgelerin ihtiyaçlarını karşılama ilkesini benimsemektedir (Karapınar ve Barakızı, 2017, s. 8).

Sürdürülebilirlik kavramı turizm sektörüne uygulanırken bir bütün olarak ele alınmalıdır. Yani sürdürülebilirlik doğaya dikkat etme ve koruma olarak algılanmamalı, turizmi meydana getiren beşeri değerler de aynı ilke kapsamına dahil edilmelidir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da sürdürülebilir turizmin gelişmesi aşamasında tüm paydaşların görüş, düşünce ve önerilerinin alınmasıdır. Turizm geliştirme plan ve projelerine tüm paydaşların katılımı sağlanmalı ve tüm süreçlerim birlikte yönetilmesi sağlanmalıdır.

Günümüzde turizm algısı ve anlayışında birtakım değişimler yaşanmaktadır. Gelir düzeyi belli bir seviyenin üzerinde olan, yeni ve farklı turizm türlerini deneyimlemek isteyen turist kitleleri kitle turizminin dışına çıkarak alternatif turizm türlerine ve turizm mekanlarına yönelmektedirler. Çünkü artık turistlerin önemli sayılabilecek bir bölümü şehrin gürültüsü, kalabalıklığı, çevre kirliliği gibi sorunlarından belli bir süreliğine de olsa kaçabilmek amacıyla alternatif turizm türlerini turizm tercih listelerinin ilk sıralarına yerleştirmektedir. Söz konusu turizm türlerini tercih edenler doğa ile baş başa kalmak mümkün olduğunca doğal ürünleri tatmak, yerel halkı ve kültürlerini, kültürel miras değerlerini deneyimleme arzusu ile turizm faaliyetlerine katılmaktadırlar. Kitle turizmi dışındaki turizm türlerini seçenlerin en çok önem verdikleri noktalar doğanın ve doğal olanın korunması, sürdürülebilir anlayışın benimsenmesi ve gelecek nesillere de aktarılmasıdır. Bu bağlamda sürdürülebilir ilkeler benimseyen turizm türleri doğa dostudur ve maddi / manevi turizm kaynaklarını koruyarak geleceğe aktarma konusunda önemli bir potansiyele sahiptir.

Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişim ve değişim süreçlerini sürdürülebilirlik ilkesini gözeterek yönetmenin faydalarının farkına varan ülkeler, söz konusu kavramın yasal bir zemine oturması ve süreklilik kazanması için birtakım kanuni düzenlemeler yapmışlardır. Bütün kaynakların belli bir düzen ve balans içerisinde kullanılmasını öngören sürdürülebilirlik kavramı kişiler, toplumlar, devletler, sivil toplum kuruluşları, turizm plançıları, turistik tesis ya da işletme sahipleri, çevre gönüllüleri, turistler gibi birçok paydaş grubu için aynı anlamı taşımamakta ve dolayısıyla farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Farklı kişi ve gruplar tarafından yapılan tanımlamalar temelde dört noktada birleşmekte ve bu noktaları sürdürülebilirliğin dört temel ilkesi olarak izah etmektedirler. Bu ilkeler; (Karapınar - Barakızı, 2017, s. 9).

- a) Bütüncül planlama, strateji ve hedef geliştirme odaklı düşünce üretme süreci
- b) Ekolojik ilkeler bağlamında hareket ederek doğayı korumanın önem ve değeri
- c) Doğal ve beşeri miras değerleri ile doğal çeşitliliğin muhafaza edilmesi
- d) Var olan maddi ve manevi değerlerin gelecek nesillere de aktarılması için gerekli çalışmaların yapılmasıdır.

Sardes Antik Kenti

İdari bakımdan Salihli (Manisa) İlçesi'nin sınırları dahilinde yer alan Sardes, tarih boyunca büyük önem taşıyan buluşlara imza atan Lidya Krallığı'na uzun yıllar başkentlik yapmıştır (Yüksel, 2012, s. 86;). “Sardes, MÖ 1300 de kurulup MS 1200 de yıkılmıştır. Salihli merkezine 9 km, İzmir'e 82 km uzaklıkta olup, İzmir-Ankara karayolunun iki yanına yayılmıştır. Sardes bilinen tarihe göre paranın ilk basıldığı yerdir. Ayrıca tarihteki ünlü Kral Yolunun başlangıcıdır. Uzun süre değerli taş olarak kullanılmış turuncu kuvars taşının Batı dillerindeki ismi olan ve sard kelimesi, taşın antik çağda çıkarıldığı Sart bölgesinden gelir. Halen burada Kuvars taşı ve altın çıkarımı devam etmektedir. Sart'ta tarihte bilinen ilk tiyatro kalıntıları da mevcut olup gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca Sart'ın yaklaşık 5 km kuzeyinde Bin Tepeler ismiyle anılan yaklaşık olarak 85 tane mezardan oluşan Lidya kraliyet mezarlığı bulunmaktadır. Sart kasabasında Batı Anadolu'nun 7 tapınağından biri olan Artemis Tapınağı yer almaktadır. Tarihi kütüphanesi ve kral tahtları halen büyük bir oranda sağlam kalmış ve ziyarete açıktır. Burada yer alan tarihi eserlerin çoğunluğu itibarıyla tıpkı aynı yapımıdır orijinalleri Manisa etnografya müzesinde sergilenmektedir. İzmir - Uşak yolu üzerinde bulunması ziyaret için büyük kolaylık sağlamaktadır. Sardes antik kentinde bulunan başlıca tarihi yapılar şunlardır: Akropol, Gymnasium, Sinagog, Hamam, Mahkeme Binası, Evler, Mezarlar, Bintepe” (Tosun, 2019, s. 25).

Batı Anadolu'yu hakimiyeti altına almış bir imparatorluğun başkenti, sikkenin doğum yeri ve adı hayal bile edilemeyecek zenginlikle özdeşleşen Krezüs'ün (Karun) vatanı olan Sardes, antik dünyanın önde gelen şehirleri arasında yer almaktadır. Şehir, kent planlaması konusunda emsalsiz olup, Mezopotamya dışındaki en büyük savunma duvarı ile çevrelenmiştir. Günümüze kadar koruna gelmiş olan dünyanın belki de en görkemli İon düzeni tapınaklarından birine ev sahipliği yapan antik kent, korunmuş Roma yapıları içerisinde anıtsal bir hamam-gymnasium kompleksi ve antik dünyanın en büyük havzasına sahiptir. Lidyalıların başkenti ve tek şehri olan Sardes'ten başka hiçbir şehir ortadan kalkmış bu uygarlıkla doğrudan

bağlantılı değildir. Marmara Gölü'nün güney kenarında yer alan ve Lidya tümülüs mezarlık alanı olan Bin Tepeler, dünyanın en büyük tümülüs alanıdır. Lidya tümülüsleri, M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda bu peyzajın önemini ortaya koyan unsurlardır. Kraliyet mezarlığı olarak Sardes'e sıkı bir şekilde bağlı olan Bin Tepe, daha erken ve daha geç dönemlere tarihlenen kalıntıları ile Lidya dönemine ait sadece bir mezarlık alanı değil, kültürün devamını gösteren bir anıttır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-51373/sardes-antik-kenti-ve-bintepeler-lidya-tumulusleri-mani-.html>, Erişim Tarihi: 18.05.2020).

Manisa'nın Salihli İlçesi, Sart Beldesi sınırları içinde yer alan Sardes Antik Kenti, Tmolos Dağları'nın (Bugünkü Bozdağ) eteklerinde, Ege sahilinden Anadolu'nun içlerine uzanan yolların üzerinde stratejik bir konumda olmakla birlikte Hermos (Gediz) Nehri'nin iyi sulanan ovasına ve Gyges (Marmara) Gölü'ne bakan bereketli ve güvenli bir alanda yer alır. Demir Çağı, Lydia Krallığı'nın başkentidir. Kentin akropolis, ovadan 300 metre yukarıda yükselen bir kale gibidir. Akropolis'in eteğinde yer alan Paktolos Nehri kente yalnızca su değil, altın da taşımıştır. Bugün bilinen madeni para yani sikkenin doğum yeri olan Sardes, antik dünyanın önde gelen şehirleri arasındadır. Antik Yunan ve Roma efsanelerinde Paktolos'taki altının varlığı, dokunduğu her şeyi altına çeviren Frig kralı Midas'ın burada yıkanmasının sonucudur. MÖ 1. yüzyıla geldiğinde Paktolos'taki altın varlığının tükendiği söylene de Sardes "altın" sıfatıyla anılmaya devam etmiştir. Bölgede yürütülen kazı çalışmaları Sart ve yöresinin 5000 yılı aşkın bir süredir çeşitli yerleşimlere sahne olduğunu, Roma ve Bizans dönemlerinde de önemli bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir (Aktüel Arkeoloji, <https://www.aktuelarkeoloji.com.tr/sardes-antik-kenti->, Erişim Tarihi: 18.05.2020).

Çalışmanın Amacı ve Metodu

Lidya Devleti'nin başkenti olan Sardes Antik Kenti'nin kalıntıları Salihli İlçesi, Sart Kasabası'ndadır. Sart ve yöresinin 5000 yılı aşkın bir süredir çeşitli yerleşimlere sahne olduğu, Roma ve Bizans dönemlerinde de önemli bir yerleşim merkezi olduğu kazı çalışmalarından anlaşılmaktadır. İncil'in Vahiy bölümünde, Hıristiyanlığın batıya yayılmasında önemli rol oynayan Batı Anadolu'daki yedi kiliseden biri olarak anılan Sardes, dini açıdan da ayrı bir öneme sahiptir (Tosun, 2019, s. 28).

Çalışmanın amacı, Sardes kültürel mirasını sürdürülebilir turizm perspektifinden değerlendirmektir. Araştırmada kullanılan veriler sosyal bilimlerin en temel ve en çok tercih edilen veri toplama yöntemlerinden biri olan yapılandırılmamış gözlem türü aracılığıyla elde edilmiştir. Bu yöntem aracılığıyla elde edilen verilerin göz önünde bulundurulmasıyla kültürel

miras değerlerinin sürdürülebilir turizm perspektifinden analiz edilmesi için SWOT analizi yapılmıştır. Veriler, araştırmacı tarafından 2018 yılının haziran-ağustos ayları arasında araştırma sahasını teşkil eden Sardes Antik Kenti'nde toplanmıştır. Bu süreçte çalışma sahasında yörenin turizmin gelişimi yönündeki sorunları hem kişisel gözlemleri hem de yerli ve yabancı ziyaretçilerin görüş, düşünce ve önerilerinin alınması ile tespit edilmiştir. Swot analizi metodu ile elde edilen verilerle sürdürülebilir turizm perspektifinden kültürel mirasın değerlendirilmiştir. Bunun yanında Sardes Antik Kenti'nin turizm potansiyelinin artırılması için yapılması gerekenler tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında anket uygulaması yapılmadığı ve çalışma 2020 yılından önce tamamlandığı için bu süreçte etik kurul belgesinin alınması yönünde bir karar bulunmadığı için etik kurul onay belgesi temin edilmemiştir.

Bulgular ve Sonuç

Kültürel miras kapsamına giren maddi ve manevi değerler, bir toplumun geçmiş yaşantısına ışık tutan eşsiz unsurlardır. Söz konusu değerlerin koruma altına alınması, bakım ve onarım gereksinim duyanların bir an önce aslına uygun olarak restore edilmesi ve gelecek nesillere aktarılması kültürel miras turizminin gelişmesini sağlayacağı gibi toplumların biyografilerini de gün yüzüne çıkaracaktır. Tüm bunların yanında sürdürülebilirlik ilkesinden de ödün vermemek gerekmektedir. Bundan dolayı kültürel miras turizmine sürdürülebilirlik ilkesinin entegre edilmesi ve hazırlanacak olan turizm geliştirme plan ve projelerinde bu noktaya dikkat edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Araştırma sahasını, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve tarihin akışını değiştirecek çok önemli gelişmelerin yaşandığı Sardes Antik Kenti oluşturmaktadır. Tarihte paranın ilk basıldığı ve Hristiyan alemi için önem taşıyan ve Hristiyanlığın batıya yayılmasında aktif rol oynayan 7 kiliseden birinin yer aldığı Sardes antik dünyanın önde gelen yerleşim merkezlerinden biridir. Ulusal ve uluslararası turizm bakımından da büyük önem taşıyan Sardes'in Swot analizi ile güçlü yönlerinin tespit edilerek desteklenmesi, fırsatlardan ise daha fazla fayda elde edilebilmesi ve turizmin gelişmesinin önündeki sorunların belirlenerek bir an önce çözüme kavuşturulması amaçlanmaktadır. Tüm bunlar neticesinde Sardes Antik Kenti'nin kültürel miras turizmine tam anlamıyla entegre edileceği, turizmin gelişiminin önünde sorun ve engellerin ortadan kalkacağı, yörenin turizmle beraber sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bakımdan gelişeceği ve kültürel miras değerlerinin korunarak gelecek nesillere aktarılacağı düşünülmektedir. Sardes Antik Kenti'nin sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesine imkan tanıyan SWOT analizinin detayları şu şekildedir:

Güçlü Yönleri

1. Sahip olduğu coğrafi konumu ile İzmir, Manisa, Denizli, Muğla, Aydın gibi turizm bakımından gelişmiş olan illere yakın mesafede yer alması,
2. Batı Anadolu'nun tarihi coğrafyası ve arkeolojisini en iyi yansıtan değerlerden bazılarına sahip olması,
3. Turizm konusunda önemli bir potansiyele sahip olması,
4. Kültürel miras turizmi için önemli kaynaklara sahip olması,
5. Hristiyan alemi için önem arz eden dini yapılardan birini bünyesinde barındırması,
6. Turizm faaliyetleri için uygun iklim şartları ile jeomorfolojik özelliklere sahip olması,
7. Yörenin el değmemiş bir doğaya sahip olması,
8. Yardımsever ve misafirperver bir yerel halkın varlığı,

Fırsatlar

1. Turizmin dünya çapında gelişen bir yapıya sahip olması,
2. Ankara-İzmir karayolunun yakınında yer alması,
3. Demiryolu ağı bakımından gelişmiş sayılabilecek bir potansiyele sahip olması,
4. Turizm konusunda bilgili ve bilinçli bir yerel halkın yaşadığı yerleşim birimine sahip olması,
5. Turizmden elde edilen gelirin yerel ve ulusal çapta önemli katkılar sunması,
6. Kültürel turizmin diğer turizm dallarının gelişimine de imkan sağlaması,
7. Manisa'nın turistik kimliğine katkı sunması,
8. Nüfus miktarının ve yoğunluğunun az olması ve sanayi faaliyetlerinin gelişmemiş olmasından dolayı yörenin doğal ortamının bozulmamış olması,
9. Celal Bayar Üniversite'sinin varlığı,
10. Zafer Kalkınma Ajansının varlığı ve turizm konusunda vermiş / verecek olduğu maddi destekler,
11. İzmir, Denizli, Aydın, Muğla, Uşak ve Afyonkarahisar gibi illerden kültürel miras turizmine ilgi duyan ziyaretçi kitlelerinin varlığı,

Zayıf Yönleri

1. Sardes'in sahip olduğu turizm kaynaklarının reklam ve tanıtımının yeterince yapılamaması,
2. Birtakım alt ve üst yapı sorunlarının olması,
3. Ticari faaliyetler için Pazar imkanlarının yeterince gelişmemiş olması,

4. Ulaşım araçları ve saatleri konusunda birtakım sorunları olması,
5. Çevre düzenlemesinin yetersiz olması,
6. Yalnızca kültürel miras kaynaklarına odaklanılmasından dolayı diğer turizm ve eğlence aktivitelerinin yetersiz olması,
7. Kültürel turizmin geliştirilmesi için yörede yeteri kadar girişimci ve işletmenin bulunmaması,
8. Kültürel değerlerin tanıtımlarını yapacak rehberlerin olmaması,
9. Özellikle genç nüfus kitlesinin kültürel miras kaynaklarını koruma ve gelecek nesillere aktarma konusunda ilgisiz tutum ve davranışları,
10. Konaklama tesislerinin yetersiz olması,
11. Turizm finansmanı sorununun varlığı,

Tehditler

1. Kültürel miras öğelerinin bazılarının tahrip edilmesi,
2. Tanıtım faaliyetlerinin yetersiz olması,
3. İmaj sorunu,
4. Kültürel miras turizminin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkacak olan kalifiye personelin yetersiz olması,
5. Kültürel miras turizminin gelişmesi neticesinde kültürel kaynakların tahrip ve yok olma, kirlenme gibi sorunlarla karşılaşılma riskinin olması,
6. Kültürel turizme yönelik algı ve tercihlerin henüz istenilen ve beklenen düzeyde olmaması,

Miras turizmi, mekânın yeniden yorumlanması sonucu ortaya çıkan, her türlü geçmiş (doğal ve sosyo-kültürel geçmiş) özleme dayalı bir turizm çeşididir. Zaten var olan nesne ve olguların 1970'li yıllarda yeniden yorumlanması sonucu ortaya çıkmış olan miras turizmi, kültürel turizmin bütünlücüsü ve gelişen bir parçasıdır. Turizm, miras turizmi nedeniyle yeni bir boyut kazanmış, zevk ve eğlence ile birlikte, öğrenme ve trajedi (acı verici olaylar) turizm kapsamına girmiştir. Zaman- mekân sıkışması, giderek artan eğitim seviyesi ve zamanın belirsizliği gibi nedenler bu tür turizmin ortaya çıkışının en önemli nedenleri olmuştur. Miras turizmi geniş kapsamlı bir turizm çeşididir. Başlıca iki ana başlık altında incelenebilir: Bunlar doğal miras turizmi ve sosyo-kültürel miras turizmidir (Aliağaoğlu, 2004: 61).

Sardes Antik Kenti'nin kültürel miras turizmi kapsamında istenilen ve beklenen düzeye ulaşabilmesi amacıyla yeni plan ve projelerin hazırlanması ve bunlar üzerinde de uzun uzun çalışılması gerekmektedir. Söz konusu plan ve projeler hazırlanmadan evvel bütün paydaşlar bir araya getirilmeli ve hepsinin görüş, düşünce ve önerileri alınmalıdır. Turizmden beklenen faydaların neler olduğu ve bunların nasıl elde edileceği sorusunun cevaplanması ve uygun stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Çevre ve

peyzaj düzenlemeleri yapılmalı, geliştirilecek olan turizm türünün sürdürülebilir bir altyapıya sahip olması için yapılması gerekenler tespit edilmelidir. Bunların yanında Sardes Antik Kenti bünyesinde yer alan turizm kaynakların gazete, dergi, televizyon, radyo, el ilanları gibi farklı şekillerde reklamları yapılmalıdır. Yörenin tarihi geçmiş, coğrafi, arkeolojik, kültürel, sosyolojik yapısını iyi dereceden bilen ve mümkünse en az bir yabancı dil bilen turist rehberlerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Turizm ya da turist danışma merkezleri kurulmalı, yöreye gelen turistler doğru bir şekilde yönlendirilmelidir. Yöredeki konaklama tesislerinin sayısı ve niteliği artırılmalıdır. Yerel halk turizm faaliyetleri ve turistler hakkında bilgilendirilmelidir. Çevre il ve ilçelerden doğrudan Sardes'e yönelik turların düzenlenmesi için gerekli olan çalışmalar yapılmalıdır. Turizm olgusu geliştirilirken sürdürülebilirlik ilkesinden de ödün verilmemelidir. Sardes'te yer alan bütün turizm kaynakları gelecek nesilleri de düşünerek doğru ve etkin bir şekilde korunmalı, gerek yerel halk gerekse de yöreye gelen turistler bu konuda bilgilendirilmelidir. Sardes'in yakın çevresine ziyaretçilerin dinlenmesi, yeme-içme ihtiyaçlarını gidermesi için restoran, lokanta, çay ocağı, cafe, otel, motel gibi işyerleri açılmalıdır. Yöreyi özellikle de yaz aylarında ziyaret eden turistler için güneş şemsiyesi ve su satışı ya da ikramı yapılmalıdır. Antik kentin içine gezerken yorulan turistler için banklar yerleştirilmeli ve turistler için lavabolar yapılmalıdır. Antik kentin yakın çevresinde peyzaj düzenlemesi yapılmalı ve mümkünse ağaçlandırma çalışmaları yapılmalıdır.

Kültür, kültürel turizm ve kültürel miras turizmi kapsamında yapılan yayınlar özellikle son yıllarda artış göstermiştir. Bu konular üzerine yoğunlaşan çalışmalarda artış olması turizm ve coğrafya yazını ile turizm faaliyetlerinin tanıtım, amaç ve kapsamlarının belirlenmesi ve geniş kitlelere ulaşması konusunda önemli katkılar sağlayacaktır. Netice itibarıyla bu çalışma kültürel mirasın sürdürülebilir turizm bağlamında değerlendirilmesi ve ilerleyen zamanlarda ortaya çıkabilecek olan çalışmalar için altlık teşkil edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aktan, C. C.-Tutar, H. (2007). "Bir Sosyal Sermaye Olarak Kültür". *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, 6 (20), 1-11.
- Aliağaoğlu, A. (2004). "Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2 (2), 50-64.
- Çelikoğlu, Ş.-Atış, E. (2015). "Gürcüoluk Mağarası ve Turizm Potansiyeli", *Journal of International Social Research*, 12 (1), 682-691.
- Ay, S. T.-Fidan, K. N. (2013). "Öğretmen Adaylarının "Kültürel Miras" Kavramına İlişkin Metaforları". *Turkish Studies*, 8 (12),1135-1152.

- Blake, J. (2000). "On Defining The Cultural Heritage". *International and Comparative Law Quarterly*, 49 (1), 61-85.
- Claveria, O.-vd. (2015). "Common Trends In International Tourism Demand: Are They Useful To Improve Tourism Predictions?", *Tourism Management Perspectives*, 16, 116-122.
- Doğanay, H.-Zaman, S. (2013). *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğaner, S. (2013). *Türkiye Kültür Turizmi*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Ersoy, Y.-Tehci, A.-Ersoy, B. (2018). "Kırsal Turizm Potansiyelinin Swot Analizi ile Değerlendirilmesi: Yozgat İli Örneği", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1), 649-664.
- Kalamarova, M.-vd. (2015). "The Support of the Cultural Heritage Utilization in Historical Town Reserves". *Procedia Economics and Finance*, 26, 914-919.
- Karapınar, E.-Barakızı, M. (2017). "Kültürel Miras Turizminin Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri", *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 5-18.
- Kayserili, A. (2016). "Kültürel Miras Turizmi Açısından Bir Değerlendirme: Bir İpekyolu Şehri Erzurum", *Uluslararası İpekyolu Kültür Diyaloğu Sempozyumu*, 5-6 Mayıs 2016, Erzurum, 265-269.
- Koday, Z.- vd. (2016). "Manisa İlinin İdari Coğrafya Analizi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 537-558.
- Lee, S.-Bai, B. (2016). "Influence Of Popular Culture On Special Interest Tourists' Destination Image". *Tourism Management*, 52, 161-169.
- Nuryanti, W. (1996). "Heritage and Postmodern Tourism". *Annals of Tourism Research*, 23(2), 249-260.
- Harkin, M. (1995). "Modernist Anthropology and Tourism Of The Authentic". *Annals Of Tourism Research*, 22 (3), 650-670.
- Pekerşen, Y.-vd. (2019). "Kültürel Miras Turizmi Değerlerinin Korunması ve Sürdürülebilirliği Kapsamında Yerel Halkın Tutumu: Cümahlıkızık Örneği", *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 350-368.
- Prince, S. (2016). *A Review Of The Politics And Power Of Tourism In Palestine* Edited By Rami K. Isaac, C. Michael Hall And Freya Higgins-Desbiolles, London And New York, Routledge, 2016, 266 Pp.,£ 85.00 (Hardback), ISBN: 978-1-1388-2470- 6. Tourism Geographies, 1-3.
- Özgüç, N. (2007). *Turizm Coğrafyası: Özellikler, Bölgeler*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tosun, E. (2019). "Paranın Doğduğu Yer: Sardes Antik Kenti", *Tarih İncelemeleri*, 25-28.
- Ünsal, D.-Pulhan, G. (2012). *Türkiye'de kültürel mirasın anlamı ve yönetimi. Kültürel Miras Yönetimi İçinde (ss. 30-65)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Verma, V. K.-Ansari, N. (2016). "Tourism: Fastest Growing International Industries". *Indian Journal of Applied Research*, 5 (12).

- Yüksel, E. (2012). *17. Yüzyıl Sonu, 18. Yüzyıl Ortası ve 19. Yüzyıl Başında Yabancı Seyyahların Gözünden Batı Anadolu Antik Kentleri*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html>, Erişim Tarihi: 16.05.2020.
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, “<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-51373/sardes-antik-kenti-ve-bintepeler-lidya-tumulusleri-mani-.html>”, Erişim Tarihi: 18.05.2020.
- Aktüel Arkeoloji, “<https://www.aktuelarkeoloji.com.tr/sardes-antik-kenti>”-Erişim Tarihi: 18.05.2020.